

Hagelin - en gåte

1988 Dagbladet
25/3 101935

Av Øystein Sørensen

Stein Ørnhøls Quisling-serie var lagt opp som et skjebnetungt drama. I god klassisk tradisjon hadde dramaet også sin klovn. Når det var behov for å lette stemningen, kalte man inn Albert Viljam Hagelin, en forskremt, bajasaktig skikkelse som ikke kunne huske stort og som sa merkelige ting. I den virkelige Quisling-saken spilte den virkelige Hagelin en lignende rolle. Han ble ledd av da, og han blir raljert med nå.

Men en som ser Quisling-serien, får et skjevt inntrykk av personen Hagelin. I sine velmaktsdager hadde han lite av

Et maktsykt og demonisk menneske

den forskremte bajasen ved seg. Snarere var det noe demonisk ved hans image. Det er meget mulig at Hagelin var den mektigste mannen i Nasjonal Samling fra 9. april 1940 og et par år fremover. I alle leirer ble han betraktet som en maktsyk og brutal mann. Innad i NS var han forhatt og fryktet; gamle NS-kjempere så på ham som Quislings onde ånd. En av dem skrev til sin Fører i 1941: «Jeg vil gjerne De skal være underrettet om at han er meget lite likt i alle kretser, og er adskillig av en bøffel.»

Bergenseren Albert Viljam Hagelin hadde en fargerik bakgrunn da han åpent trådte inn på den historiske arena 9. april 1940. Han var utdannet både som operasanger og som arkitekt. Mesteparten av sitt voksne liv tilbrakte han i Tyskland. Han slo seg opp som forretningsmann og spedde på forretningene ved å gifte seg til penger — ikke én, men to ganger. Dessuten ble han tiltrukket av nasjonalsosialismen. Gjennom forbindelser og forbindelsers forbindelser fikk han kontakter langt oppe i det tyske nazipartiet. Da han

I 1944 var Hagelin politisk en død mann

besøkte Norge i 1936, benyttet han anledningen til å hilse på Quisling og å melde seg inn i NS. Det var Hagelin som skaffet Quisling kontakt med ledende tyskere før 9. april 1940. Et av de mest karakteristiske trekkene ved mannen var dette: han likte å skjære igjennom og å ordne opp. Hagelin var en sann nasjonalsosialistisk revolusjonær. Formaliteter som lovlige demokratiske stvreformert i Norge var bare pro-

Albert Viljam Hagelin — Quisling-dramaets klovn. Dette var en rolle han hadde så vel i virkeligheten som i TV-serien om Quisling.

■ ■ Hvem var Albert Viljam Hagelin? Både offentligheten i 1945 og TV-seerne i 1988 har opplevd ham som Quisling-dramaets bajas. Dette gir et skjevt inntrykk av en mann som i krigens begynnelse kan ha vært den mektigste mannen i Nasjonal Samling, skriver historikeren Øystein Sørensen i dagens kronikk.

Det er ett element til som har gitt Hagelin et så demonisk image. Som innenriksminister undertegnet han NS-regimets lover om jødene av 24/10 og 17/11 1942. I rettssaken mot Quisling hevdet Hagelin, på sin forskremte og forvirrede måte, at han ikke hadde gjort annet enn formelt å underskrive disse lovene. Det er antagelig riktig. Uansett hvor ivrig nasjonalsosialist Hagelin var, er det vanskelig å finne noen spesielt ivrige antisemittiske trekk hos ham. Sammenlignet med Quisling, for eksempel, var han slett ikke noen iherdig jødehater.

I Nasjonal Samling under okkupasjonen gikk det et ideologisk hovedskille mellom en nasjonalistisk strømning og en pangermanistisk. Meget kort fortalt skilte vannene seg mellom dem som ville bevare den norske nasjonalstaten uantastet og dem som så en samling av den germanske rasen som det primære. Når man tar i betraktning Hagelins innsats før 9. april, ville det være naturlig tro at han tilhørte den siste strømmingen. Men det er ikke tilfelle.

Hagelin var ikke bare den mektigste politiske kraften blant de kommissariske NS-statsrådene. Som statsråd førte han også en kraftfull nasjonalis-

Det foreligger et utkast til fredsavtale mellom NS-Norge og Tyskland fra våren 1942. Utkastet er skrevet av en av Hagelins få nære medarbeidere i NS-ledelsen, handelsminister Eivind Blehr. Dette utkastet ble skrevet etter oppdrag fra Hagelin, og et eksemplar har Hagelins kommentarer i marginen.

Forsøkte å få i stand en fredsavtale

Der er Hagelins nasjonalistiske ideologiske horisont trukket opp: Tyskland skal fullt ut anerkjenne Norge som «et fritt, udelelig og selvstendig rike». Hitler skal trekke sin Rikskommisær tilbake, og de to land skal gjenopprette ordinære diplomatiske forbindelser. I et annet notat skrev Hagelin: «Man må ikke tilstå Tyskland noget som ikke allerede var før den 9/4-40. Den opprindelige tilstand, akkurat som den var den 9/4, må gjenoprettes.»

I NS-kretser var dette en ekstremt nasjonalistisk løsning av forholdet mellom Norge og det store germanske broderlandet i sør. Det var en løsning som var altfor ekstrem for Quisling,

blen som makt i Norge. Hagelin ble ordnet Hagelin opp, han la planer og formidlet penger. Mer enn noen annen var det Hagelin som regisserte Quislings statskupp 9. april. Om noen nordmann var tysk agent før invasjonen, så var det Hagelin.

Ikke bare det. Han ble regnet som korrumpert også. Hagelin ble utnevnt til kommissarisk innenriksminister i september 1940, og fra første stund ble han betraktet som den sterke mann blant Terbovens norske statsråder. Som et ytre tegn på sin maktfylde flyttet han inn i Sam Eydes praktvilla på Bygdø. Ryktene om hans økonomiske misligheter begynte tidlig å løpe. Innad i NS ble ryktespredningen og beskyldninger om korrupsjon mer og mer høyrøstet.

I oktober 1943 ble presset så sterkt at Quisling fant å måtte nedsette en intern granskningskommissjon for å undersøke Hagelins økonomiske affærer. Kommisjonen avgav en fyldig innstilling i mars 1944. Den fant at Hagelin utvilsomt hadde visst å berike seg. Men virkeligheten levde ikke helt opp til ryktenes dimensjoner; det var et nokså beskjedent faktisk grunnlag for korrupsjonsanklagene. Dette hjalp ikke. I 1944 var Hagelin politisk død og en nedbrutt mann.

tisk NS-politikk, gang på gang i konflikt med de tyske okkupantene. Alle-rede sommeren 1940 etablerte Hagelin seg som Terbovens erkefiende i NS. Etter hvert ble det mer og mer makt-påliggende for innenriksministeren å få fjernet hele det tyske Rikskommis-sariatet. Før 9.

Hagelin formidlet klager til Hitler

april hadde Hagelin utnyttet sine kontakter i Tyskland til å regissere Quislings statskupp. Fra 1941 av utnyttet han sine kontakter i Berlin til å sende en jevn strøm av klageskrifter til Hitler selv. Hagelin omtalte Terbovens, Rikskommisariatets og hele den tyske okkupasjonsmaktens fremferd i frittalende og uvanlig krasse vendinger. Ingen annen i NS-ledelsen ville våget å gjøre noe slikt, og slett ikke i brev til Der Führer. Denne aktiviteten vitner om en mann med en stor por-sjon sivilt mot.

Da Quisling dannet sin regjering 1. februar 1942, ble det et hovedanliggen-de for ham å få til en fredsavtale med Tyskland. Den som sto bak og dyttet på, var mer enn noen annen Hagelin.

Det var en storgermansk statsforbund. Det var en løsning som var helt uakseptabel for tyskerne. Det var også en løsning som var farlig for de kretsene i og rundt NS som arbeidet for at staten Norge skulle oppløses og integreres i et større germansk rasefellelskap.

Det er kanskje ikke helt tilfeldig at den NS-avisen som fremfor noen annen tordnet mot korrupsjonen i ledelsen, var «Germaneren», organ for Germanske SS Norge og pangermanismens viktigste talerør i bevegelsen. Det er kanskje heller ikke tilfeldig at den mannen som fikk satt i gang granskningen av innenriksministe-rens økonomiske affærer — det var den samme mannen som sto i spissen for et pangermanistisk komplott mot Vidkun Quisling høsten 1944.

Under rettssaken mot Quisling sa Hagelin: «Det er mulig at man fra tysk side har tenkt at jeg kunne være et meget bekvemt menneske å ha for dem. Og kanskje de har trodd at jeg ville være lett å lede. Men der tok tyskerne overordentlig feil.» Det har vært raljert kraftig med dette utsagnet i avis kommentarer. Men Hagelin ga faktisk en meget presis beskrivelse av sin egen rolle. Og i denne beskrivelsen ligger gåten Hagelin.